

Розділ **З** ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНІ
ТА КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ
ОСВІТИ

УДК 37.048:331.548]:159.98](091)

DOI: 10.58407/visnik.253621

Васько Валентин

<https://orcid.org/0009-0008-1067-4734>

Аспірант кафедри педагогіки та методики
викладання історії і суспільних дисциплін,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: valentinvasko@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ РОЗВИТКУ ІДЕЙ ПСИХОТЕХНІКИ В УКРАЇНІ У 20-ТІ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 30-Х РОКІВ ХХ СТ.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз організаційних форм розвитку психотехніки в освіті України у 20-ті – першій половині 30-х років ХХ ст.

Методологія дослідження. Основою дослідження став аналіз історико-педагогічних джерел, пов'язаних із розвитком психотехніки, а саме праць українських і зарубіжних науковців Ф. Дунаєвського, Е. Клапереда, О. Ліпмана, А. Мандрики, І. Шпільрена та інших. У процесі написання статті використовувалися й праці сучасних українських науковців. Для здійснення об'єктивного аналізу окреслених джерел і літератури було застосовано герменевтичний підхід.

Наукова новизна дослідження полягає в характеристиці шкільної та інституційної форм розвитку ідей психотехніки в освіті України. Вперше в узагальненому вигляді представлено психотехнічні дослідження у школах України у 20-ті – першій половині 30-х років ХХ ст. та психотехнічну діяльність Всеукраїнського інституту праці та Українського науково-дослідного інституту педагогіки.

Висновки. В освіті та суспільстві України у 20-ті – на початку 30-х років ХХ ст. поширилися ідеї психотехніки – психолого-педагогічної науково-практичної галузі, завданнями якої були професійна орієнтація та професійний відбір дітей і молоді. Психотехнічні дослідження здійснювалися в школах та у процесі діяльності Всеукраїнського інституту праці й Українського науково-дослідного інституту педагогіки. Після 1936 р. психотехніка в радянській освіті була заборонена у зв'язку зі змінами в державі: встановленням тоталітарного режиму й поширенням репресій.

Перспективними є наукові розвідки, присвячені змісту психотехнічних досліджень і визначенню можливостей використання ідей психотехніки в сучасній освіті.

Ключові слова: психотехніка, професійна орієнтація, професійний відбір, професійно-орієнтаційна робота школи, психотехнічні дослідження.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та/або практичними завданнями. В сучасних умовах розвитку суспільства та освіти України важливого значення набувають питання професійної орієнтації й вибору молоддю професії, адже від цього залежить майбутнє нашої країни, її подальший поступ на шляху євроінтеграції.

В історії освіти завдяки розвитку психотехніки було накопичено значний досвід здійснення профорієнтації та профвідбору. Психотехніка – це психолого-педагогічна науково-практична галузь, що розвивалася в першій третині ХХ ст. у різних країнах світу з метою удосконалення професійної діяльності людини шляхом здійснення професійної орієнтації та професійного відбору. В українській освіті ідеї психотехніки були поширені у 20-ті – першій половині 30-х років ХХ ст. Дослідження змісту та форм розвитку психотехніки в Україні є актуальним завданням історико-педагогічної науки.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Ґрунтовні дослідження психотехніки здійснені відомою українською дослідницею у галузі історії педагогіки О. Сухомлинською у статтях «Психотехніка – втрачений напрям радянської педагогічної науки і практики» і «Психотехніка і НОП крізь призму диференціації педагогічного процесу в школі у 1920–1930-х роках (Методологія і технології)». Важливими для тематики наших студій є й праці О. Міхна, Т. Філімонової, Т. Янченко та інших українських науковців.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз організаційних форм розвитку психотехніки в освіті України у 20-ті – першій половині 30-х років ХХ ст.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження із зазначенням методів дослідження. Основою дослідження став аналіз історико-педагогічних джерел, пов'язаних із розвитком психотехніки, а саме праць українських і зарубіжних науковців Ф. Дунаєвського, Е. Клапереда, О. Ліпмана, А. Мандрики, І. Шпілберна та інших. У процесі написання статті використовувалися й праці сучасних українських науковців. Для здійснення об'єктивного аналізу окреслених джерел і літератури було застосовано герменевтичний підхід.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз історико-педагогічних джерел дозволив окреслити такі форми розвитку психотехніки в освіті України, як шкільна та інституційна.

Шкільна форма розвитку психотехніки виявлялася у тому, що психотехнічні дослідження і професійні консультації у зазначений період здійснювалися у школах України. На доцільності професійних консультацій у школах наголошували зарубіжні педагоги, психологи та психотехніки, досвід яких вивчався в Україні. Так, Е. Клаперед вважав, що «найбільш суттєвих даних (у сенсі визначення професійної придатності) можна чекати саме від школи» [15]. О. Ліпман наголошував, що професійний відбір на основі експерименту є лише крайнім засобом, від якого можна буде відмовитися, коли учительство стане достатньо готовим до психологічних спостережень за учнями [4].

Український психотехнік А. Мандрика вважав, що здійснення психотехнічних досліджень саме в школах є доцільним з двох причин: 1) це створює можливості для тривалого вивчення особистості підлітків у звичайних для них умовах, що сприяє об'єктивності результатів дослідження; 2) це дозволяє вивчати особистість, яка розвивається, що є правильним з точки зору методології та організації психотехнічних і педологічних досліджень [5, 21].

Шкільна профорієнтаційна робота, на думку науковців, сприяла організації освітнього процесу в школі, а саме: дозволяла краще вивчити кожного окремого учня, поглиблювала зв'язок навчання з виробничою працею, посилювала інтерес учнів до навчання, сприяла науковій організації та раціоналізації праці учителів і учнів [13, 35].

Психотехнічні обстеження учнів здійснювали шкільні педологи. Педологи працювали у частині шкіл, насамперед у досвідних, зразкових навчально-виховних закладах і у частині загальноосвітніх шкіл, наприклад, у великих містах [14, 231].

Зміст педологічної діяльності у школі охоплював обстеження учнів із метою підвищення якості їх навчання та виховання; роботу з важкими дітьми і профілактику важковиховуваності; профорієнтацію школярів; поширення педологічних знань серед педагогів, батьків і навіть учнів (педологічна абетка).

Одним із ключових складників змісту діяльності шкільного педолога було обґрунтування форм диференційованого навчання й виховання дітей, комплектування навчальних груп і відбір учнів у допоміжні школи і класи [14, 232]. Такий напрям діяльності корелювався із психотехнікою, оскільки диференціація навчання сприяла й майбутньому професійному самовизначенню учня.

Шкільні педологи в Україні займалися:

- індивідуальними і колективними педологічними дослідженнями та антропометричними вимірами з метою відбору дітей при комплектації груп;
- обслуговуванням педагогічного процесу та консультуванням учителів і школярів;
- науковою організацією праці у школі;
- профорієнтацією та профконсультуванням учнів;
- гігієнізацією шкільного режиму та оздоровленням школярів;
- організацією занять з фізичної культури;
- вивченням норм поведінки дітей у колективі;
- дослідженням сімейних умов життя дитини, консультацією батьків;
- підвищенням педологічної кваліфікації педагогів [14, 232–233].

Більшість із окреслених напрямів діяльності шкільних педологів пов'язані з психотехнікою: визначенням особливостей психічного та фізичного розвитку дітей, диференціацією навчання, науковою організацією праці, профорієнтацією і профконсультаванням учнів.

Для прикладу охарактеризуємо діяльність Педологічного комітету Київського дитячого містечка, створеного у ньому 1928 р. Одним із векторів педологічної служби була професійна орієнтація й професійний відбір дітей старшого концентру. Уся педологічна робота в дитмістечку: профілактика неуспішності, визначення режиму дня, гігієнізація шкільного оточення, психонервова профілактика – спрямовувалася на створення оптимальних умов для всебічного розвитку дітей. І найголовнішим завданням педологічної науки в цей період стала професійна орієнтація [12, 238].

Педологічні осередки збирали матеріал щодо успішності, поведінки, стану здоров'я дітей і після його узагальнення здійснювали «відправний момент для професійної консультації учнів».

У цілому, на думку науковців, у систему профорієнтаційної роботи школи повинні були входити такі складники: діяльність гуртків відповідного спрямування, проведення лекцій та екскурсій, можливим видавалося і створення профконсультаційних бюро при закладах освіти.

Інституційна форма розвитку психотехніки простежувалася у діяльності Всеукраїнського інституту праці. Виник він 1921 р. у Харкові. Очолив його Ф. Дунаєвський, який був прихильником створення окремої науки про організацію праці та управління нею [8, 235]. У цьому контексті він приділяв увагу й питанням професійного відбору.

Ф. Дунаєвський зазначав, що «одним з найбільш жорстких і болючих проявів соціальної дисгармонії є невідповідність між трудовими потенціями людей і тими роботами, які їм найчастіше доводиться виконувати – неправильність професійного підбору» [2]. Під трудовими потенціями він розумів природну схильність людини до тієї чи іншої ролі у трудовому процесі, поєднання її психічних і фізичних особливостей, життєвих сил, що робить для неї простою й доступною одну роботу та важкою і неприємною іншу. Трудові потенції різних людей різні. Одна людина може бути художником, інша – ковалем. «Третя, – писав науковець, – має розум, чітко утримує в одному внутрішньому погляді сплетіння найрізноманітніших факторів, умінням комбінувати і використовувати ці факти для певних цілей, умінням розрізняти людей і знати, що кому можна доручити і як змусити виконати доручення, ясною впевненістю у своїх діях, наполегливістю серед перешкод, швидкістю і невтомністю роботи, вона відчуває себе у своїй стихії, якщо їй удається узгодити сили природи і сили людей для єдиної стрункої дії, – у неї здібності організатора» [2].

Аналізуючи питання професійного відбору, Ф. Дунаєвський дотримувався особистісно-орієнтованого підходу і зважав на потреби особистості. Учений зазначав: «Людина, яка за своїми природними даними придатна, наприклад, бути організатором, але яку соціальна доля прикувала до ковадла або верстату, буде нудитися в роботі, яка їй не задовольняє, як у в'язниці» [2]. Водночас він урахував і те, що професійна діяльність людини має приносити користь суспільству. На думку, Ф. Дунаєвського, професійна діяльність як задоволення для людини і як корисна справа для всього суспільства – це два взаємопов'язані явища. Він зазначав: «У розширенні своїх зусиль до мети людства знаходить кожна особистість своє вище задоволення і силу» [1].

Ф. Дунаєвський вважав, що гасло профорієнтації: «випробувати здібності, а не пізнання» – означає глибокий і принциповий поворот великого культурного значення» [2]. На переконання вченого, у процесі профорієнтації «особистість повинна розглядатися не як сукупність незалежних одна від одної властивостей, а як складна, динамічна структура, що є нерозкладним цілим» [2].

Згідно з його уявленнями, професійний відбір містить, по-перше, визначення властивостей, якими повинні відрізнятися люди, задіяні в конкретній професії, щоб задовольняти професійні вимоги («професіографія»), а по-друге, розробку методів визначення наявності цих властивостей у людини (тобто визначення характеристик особистості). І той, і інший аспекти проблеми відбору, зазначав науковець, досліджені недостатньо, відсутній і сам кодекс професійних вимог.

Ф. Дунаєвський застосував психологічний підхід у розробці вищезгаданого кодексу професійних вимог, поділивши всі характеристики професії на три типи: оперативність, кмітливість, винахідливість.

Дуже важливою у контексті психотехніки є рекомендація ученого, згідно з якою, основні дії у професійному відборі мають відбуватися не тільки і не стільки у момент комплектування підприємства, організації, а у процесі навчання і підготовки майбутніх працівників, тобто завчасно. Це, на його думку, доцільніше і більше відповідає принципам та інтересам системи господарювання [2; 8, 241].

Значну увагу Ф. Дунаєвський приділяв методам психотехнічних досліджень. Він твердив, що головними мали бути спостереження і тестування. Тестам він приділяв основну увагу, наголошуючи на великому значенні праці М. Кеттела «Mental Tests and Measurements» (1890). Харківський дослідник вважав, що метод тестування має і суттєві недоліки, адже цей «підхід створює небезпеку прогледіти при випробуваннях ті обдарування, які не супроводжуються обдаруваннями вербальними» [2].

Щоб цьому запобігти, була розроблена спеціальна методика – «Попередня схема обдарованості», де здібності класифікувалися за «річищами» і глибиною. «Річища» виділялися вербальні, морфічні, кінетичні, моторні і психоспективні. Для проведення психотехнічних досліджень в інституті був сконструйований спеціальний прилад – «кіногност».

Всеукраїнський інститут праці мав бібліотеку, у якій нараховувалося понад 6 тисяч примірників книг, зокрема й праці іноземних науковців. Бібліотека виписувала не тільки радянські, а й іноземні періодичні видання – американські, англійські, німецькі. На основі власних досліджень і праць інших дослідників учені інституту сформували наукову картотеку [6, 101].

Спочатку фахівці інституту працювали над медико-антропологічним обстеженням робітників харківських заводів. Ця діяльність дала такі результати:

- 1) обстежено понад 1300 робітників;
- 2) розроблено психолого-гігієнічні характеристики професій, потрібних у ливарному виробництві;
- 3) зроблено детальний опис виробничого процесу для кожної з цих професій;
- 4) розроблено професіографічні характеристики, які були покладені в основу методик із професійного відбору.

Після передачі Всеукраїнського інституту праці під керівництво Наркомосу у 1922 р. його завдання були розширені. Фахівці на чолі з М. Сиркіним, який керував лабораторією психодинаміки інституту, почали проводити психотехнічні дослідження учнів шкіл і робітфаків та студентів закладів вищої освіти. У 1925 р. такими обстеженнями, здебільшого тестуваннями, було охоплено близько 15 тисяч осіб. Завдяки цьому створили ефективні тестові методики для професійного відбору.

Психотехніки інституту запропонували Наркомосу проєкт «навчального висування». Його сутність полягала в тому, щоб, починаючи з початкової школи, проводити обстеження рівня інтелектуального розвитку дітей і у такий спосіб прогнозувати їхнє подальше навчання професійне визначення, «замовляючи» у закладах освіти різного рівня та спрямування місця для конкретних учнів. А відтак у професійних закладах освіти могли б навчатися тільки ті учні, у яких є хист до певної професії, а у заклади вищої освіти не змогли б потрапити «малоздібні» студенти. Реалізація цього проєкту, на думку фахівців, мала дати значний економічний ефект [6, 102].

М. Сиркін досліджував вплив сімейного оточення на рівень інтелектуального розвитку дитини за допомогою «малюнкових» та «словесних» тестів і подальшого порівняння й доповнення відповідей з аналізом відомостей про сім'ю дитини. Такі дослідження відігравали важливу роль у профорієнтації та профвідборі школярів.

Результати його досліджень учнів 4–7-х груп тридцяти харківських трудшкіл (понад 400 школярів), проведених у 1926–1927 роках, показали, що сім'я впливає на рівень інтелектуального розвитку дитини, який прямо пропорційно залежить від освіти її батьків. Причому учений доводив, чим молодша дитина, тим ця залежність помітніша, оскільки відбувається менший вплив на розвиток дитини інших соціальних інституцій [11, 152, 154].

Дослідження М. Сиркіним розумового розвитку харківських школярів засвідчили, що діти, які походять з пролетарських родин, досить часто відстають у рівні інтелекту від своїх однолітків непролетарського походження [11, 152]. Такі висновки ставали приводом для критики науковця з боку влади.

У 1929 р. Всеукраїнський інститут праці був реорганізований. На його базі заснували Всеукраїнський інститут раціоналізації управління, який опікувався вирішенням вузьких виробничих проблем і виконанням замовлень окремих підприємств. Водночас психотехнічні та психологічні наукові групи і лабораторії передавалися до складу Харківського інституту гігієни праці та профзахворювань [6, 105].

Діяльність наукового колективу Ф. Дунаєвського обірвалася у 1931 р., коли влада звинуватила учених у різних «ухилах» [3, 176].

Психотехнічні дослідження здійснювалися відділом професійної освіти Українського-науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП). Цим відділом керував С. Стрільбицький. При ньому діяла досвідна станція, очолювана А. Мандрикою. Відділ професійної освіти виконував таку роботу: підготовка до вивчення винахідників, дослідження ефективності навчання окремих шкільних предметів в профшколах і школах ФЗУ, підготовка до переведення виробничого навчання, психотехнічні дослідження, вивчення впливу тестів на знання учнів, практичні засоби усталення надійності та інших показників тестів, вивчення інтересів підлітків у школах ФЗУ, розробка схем для характерологічних спостережень у школах Профосу, вивчення змісту й особливостей суспільної праці учнів школи ФЗУ та Профшколи. В УНДІПі також діяла Психотехнічна лабораторія, що була повністю пристосована для вивчення профорієнтації та профпридатності, оскільки мала основні приладдя й засоби, необхідні для цього [7, 135–136]. Для виявлення професійних якостей дітей, зокрема їх математичних здібностей А. Мандрика та працівники досвідної станції і лабораторії провели обстеження 500 харківських школярів за допомогою тестів американського психолога С. Вуді.

У 30-ті роки почалося згорання експериментів і педагогічної творчості в освіті, а також переслідування педологів і психотехніків. Так, у 1934 р. закрили журнал «Радянська психотехніка», «у жовтні 1934 р. вся розгалужена система психотехнічних закладів була знищена, наказом Раднаркому ліквідували 29 науково-дослідницьких інститутів. Психотехніків відсторонювали від роботи з добору кадрів». У зв'язку з ліквідацією психотехніки заборонялися профконсультаційна та профорієнтаційна робота в школах [10, 56].

Оскільки психотехніків назвали шкідниками, їхню діяльність – шкідливою, бо вони за допомогою буржуазних тестів перешкоджали народженню майбутніх ударників і стахановців, то стахановський рух, ударництво, а, отже, й змагання цілком перейшли до компетенції загальної освіти й стали швидше виховною складовою, а не профорієнтаційною [10, 57].

У 1936 р., згідно з Постановою ЦК ВКП (б) «Про педологічні перекирення в системі Наркомосу», психотехніка була заборонена, вона викреслюється з наукового вжитку, піддається забуттю, як і всі її провідні діячі, яких репресували чи змусили змінити професію. У педагогічній літературі наступних років термін «психотехніка» не вживався [9].

Висновки з дослідження і перспективи подальших наукових розвідок. Отже, в освіті та суспільстві України у 20-ті – на початку 30-х років ХХ ст. поширилися ідеї психотехніки – психолого-педагогічної науково-практичної галузі, завданнями якої були професійна орієнтація та професійний відбір дітей і молоді. Психотехнічні дослідження здійснювалися в школах та у процесі діяльності Всеукраїнського інституту праці й Українського-науково-дослідного інституту педагогіки. Після 1936 р. психотехніка в радянській освіті була заборонена у зв'язку зі змінами в державі: встановленням тоталітарного режиму й поширенням репресій.

Перспективними є наукові розвідки, присвячені змісту психотехнічних досліджень і визначенню можливостей використання ідей психотехніки в сучасній освіті.

References

1. Дунаевский Ф. Р. Задача просвещения. Харьков: Экспериментальная школа-клуб печатного дела, 1922. 89 с.
Dunaevskiy, F. R. (1922). *Zadacha prosveshcheniya* [The task of education]. Kharkov, Ukraine: Eksperymentalnaia shkola-klub pechatnogo dela. 89. [in Russian].
2. Дунаевский Ф. Р. Проблема профессионального подбора (выбор профессии). Харьков: Издание Института Труда, 1923. 68 с.
Dunaevskiy, F. R. (1923). *Problema professionalnogo podbora (vybor professyy)* [The problem of career choice (choosing a profession)]. Kharkov, Ukraine: Yzdanye Ynstitutu Truda. 68. [in Russian].
3. Кононов І. Ф. Соціально-психологічні дослідження в Харкові 1920-х років: особистість в суспільній системі. *Десяті Сіверянські соціально-психологічні читання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* / за наук. ред. О. Ю. Дроздова, І. І. Шлімакової. Чернігів: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2020. С. 172–176.
Kononov, I. F. (2020). *Sotsialno-psykholohichni doslidzhennia v Kharkovi 1920-kh rokiv: osobystist v suspilnii systemi* [Social and psychological research in Kharkiv in the 1920s: the individual in the social system]. *Desiati Siverianski sotsialno-psykholohichni chytannia: materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii – Tenth Severian Social and Psychological Readings: Materials from the International Scientific and Practical Conference* / za nauk. red. O. Yu. Drozdova, I. I. Shlimakovoї. Chernihiv, Ukraine: NUChK imeni T. H. Shevchenka. 172–176. [in Ukrainian].
4. Липман О. Психология профессий / пер. с нем. под ред. и с предисл. проф. Л. Г. Оршанского. Петроград: Мысль, 1923. 106 с.
Lypman, O. (1923). *Psykhohohyia professyi* [Psychology of professions] / per. s nem. pod red. y s predysl. prof. L. H. Orshanskoho. Petrohrad, Russia: Mysl. 106. [in Russian].
5. Мандрыка А. М. О методологии профконсультационной работы в СССР. *Материалы к Первому съезду Всесоюзного общества психотехники и прикладной психофизиологии*. Ленинград: Государственное социально-экономическое издательство, 1931. С. 18–25.
Mandryka, A. M. (1931). *O metodolohyy profkonsultatsyonnoi raboty v SSSR* [On the methodology of career counselling in the USSR]. *Materyaly k Perвому syezdu Vsesoiuznogo obshchestva psykhotekhnyky i prykladnoi psykhofyzyolohyy* [Materials for the First Congress of the All-Union Society of Psychotechnics and Applied Psychophysiology]. Lenynhrad, Russia: Hosudarstvennoe sotsyalno-ekonomycheskoe yzdatelstvo. 18–25. [in Russian].
6. Михайличенко Д. Всеукраїнський інститут праці та становлення харківської школи наукового менеджменту (1921–1930 рр.). *Гілея: науковий вісник*. 2012. Вип. 60. № 5. С. 100–106.
Mykhailychenko, D. (2012). *Vseukrainskyi instytut pratsi ta stanovlennia kharkivskii shkoly naukovo menedzhmentu (1921–1930 rr.)* [Ukrainian Institute of Labour and the Formation of the Kharkiv School of Scientific Management (1921–1930)]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gileya: Scientific Bulletin*. Kyiv, Ukraine, 60, 5, 100–106. [in Ukrainian].
7. Попов О. Український Науково-Дослідчий Інститут Педагогіки в Харкові. *Шлях освіти*. 1929. № 8–9. С. 130–138.
Popov, O. (1929). *Ukrainskyi Naukovo-Doslidchyi Instytut Pedahohiky v Kharkovi* [Ukrainian Scientific Research Institute of Pedagogy in Kharkiv]. *Shliakh osvity – The path of education*. Kharkiv, Ukraine, 8–9, 130–138. [in Ukrainian].

8. Пшинка Г. В. Роль наукової спадщини Ф. Р. Дунаєвського в розвитку менеджменту в Україні. *Вісник Харківської державної академії культури. Серія: Соціальні комунікації*. 2016. Вип. 48. С. 233–244.
Pshynka, H. V. (2016). Rol naukovoi spadshchyny F. R. Dunaievskoho v rozvytku menedzhmentu v Ukraini [The role of F. R. Dunaevsky's scientific legacy in the development of management in Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury. Serii: Sotsialni komunikatsii – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture. Series: Social Communications*. Kharkiv, Ukraine, 48, 233–244. [in Ukrainian].
9. Сухомлинська О. Психотехніка – втрачений напрям радянської педагогічної науки і практики. *Історико-педагогічний альманах*. 2012. Вип. 2. С. 6–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2012_2_3 (дата звернення: 26.12.2025).
Sukhomlynska, O. (2012). Psykhotekhnika – vtrachenyi napriam radianskoї pedahohichnoi nauky i praktyky [Psychotechnics as a Lost Field of Soviet Pedagogical Science and Practice]. *Istoryko-pedahohichnyi almanakh – Historical and Pedagogical Almanac*. Uman, Ukraine, 2, 6–12. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2012_2_3 [in Ukrainian].
10. Сухомлинська О. В. Психотехніка і НОП крізь призму диференціації педагогічного процесу в школі у 1920–1930-х роках (Методологія і технології). *Диференційований підхід в історії української школи (кінець XIX – перша третина XX ст.)*. 2013. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8999/1/%D0%A1%D1%82.%20%D0%9E.%D0%92.%20%D0%A1%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97....pdf> (дата звернення: 26.12.2025).
Sukhomlynska, O. V. (2013). Psykhotekhnika i NOP krizy pryzmu dyferentsiatsii pedahohichnoho protsesu v shkoli u 1920–1930-kh rokakh (Metodolohiia i tekhnolohii) [Psychological techniques and NOP through the prism of differentiation of the pedagogical process in schools in the 1920s–1930s (Methodology and technologies)]. *Dyferentsiiovanyi pidkhid v istorii ukrainskoi shkoly (kinets XIX – persha tretyna XXst.) – A differentiated approach in the history of Ukrainian schools (late 19th – first third of the 20th century)*. Kyiv, Ukraine. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/8999/1/%D0%A1%D1%82.%20%D0%9E.%D0%92.%20%D0%A1%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97....pdf> [in Ukrainian].
11. Сыркин М. Ю. Исследование сопряженности (статистической связи) между показателями «тестов одаренности» и социальным положением испытуемых. *Основные проблемы педологии в СССР (По тезисам Первого Всероссийского педологического съезда) / под ред. А. Б. Залкинда*. Москва: Издание организационного бюро съезда, 1928. С. 152–154.
Syrkin, M. Yu. (1928). Yssledovanye sopriazhennosti (statystycheskoi svyazy) mezhdru pokazanyamy «testov odarennosti» y sotsyalnym polozhenyem uspytuemykh [A study of the correlation (statistical relationship) between the results of ‘giftedness tests’ and the social status of the test subjects.]. *Osnovnye problemy pedolohyy v SSSR (Po tezyam Pervoho Vserossyiskoho pedolohycheskoho syezda)* [The main problems of pedology in the USSR (Based on the theses of the First All-Russian Pedological Congress)] / pod red. A. B. Zalkynda. Moskva, Russia: Yzdanye orhanyzatsyonnoho biuro syezda. 152–154. [in Russian].
12. Філімонова Т. В. Київське дитяче містечко ім. В. І. Леніна. *Нариси історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (кінець XIX – XX століття): навч.-метод. посібник*. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. С. 224–238.
Filimonova, T. V. (2010). Kyivske dytiache mistechko im. V. I. Lenina [Kyiv Children's Town named after V. I. Lenin]. *Narysy istorii rozvytku novatorskykh navchalno-vykhovnykh zakladiv v Ukraini (kinets XIX – XX stolittia): navch.-metod. Posibnyk* [Essays on the history of innovative educational institutions in Ukraine (late 19th – 20th centuries): teaching and methodological guide]. Luhansk, Ukraine: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka». 224–238. [in Ukrainian].
13. Шпильрейн И. Н. Прикладная психология (психология труда и психотехника). Москва: Издание З.О. при М.П.И., 1930. 119 с. URL: https://archive.org/details/prikladnaya_psikhologiya/page/1/mode/2up (дата звернення: 28.12.2025).
Shpylreyn, Y. N. (1930). Prykladnaia psykholohyia (psykholohyia truda y psykhotekhnika) [Applied psychology (occupational psychology and psychotechnics)]. Moskva, Russia: Yzdanye Z.O. pry M.P.Y. 119. Retrieved from: https://archive.org/details/prikladnaya_psikhologiya/page/1/mode/2up [in Russian].
14. Янченко Т. В. Педологія в Україні та зарубіжжі: теорія і практика: монографія / науковий редактор О. В. Сухомлинська. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. 451 с.
Yanchenko, T. V. (2016). Pedolohiia v Ukraini ta zarubizhzh: teoriia i praktyka [Pedology in Ukraine and abroad: theory and practice]: monohrafiia / naukovyi redaktor O. V. Sukhomlynska. Chernihiv, Ukraine: Desna Polihraf. 451. [in Ukrainian].
15. Claperede, E. (1931). La psychologie de l'école activ. *Claperede E. l'éducation fonctionnelle*. Paris, France: Delachux et Nestle, 191–208. Retrieved from: https://dnub.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/Clapar%C3%A9de_E.La_psychologie_de_l%20%80%99ecole_activ.pdf [in French].

Vasko Valentin

<https://orcid.org/0009-0008-1067-4734>

Postgraduate student of the Pedagogy and Methods of Teaching
History and Social Disciplines Department,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: valentinvasko@gmail.com

**ORGANISATIONAL FORMS
OF DEVELOPMENT OF PSYCHOTECHNICAL IDEAS
IN UKRAINE IN THE 1920 – THE FIRST HALF OF THE 1930**

The purpose of the article is to conduct a comprehensive analysis of the organisational forms of psychotechnics development in Ukrainian education in the 1920s and the first half of the 1930s.

Research methodology. The study is based on an analysis of historical and pedagogical sources related to the development of psychotechnics, namely the works of Ukrainian and foreign scholars F. Dunaevsky, E. Klapered, O. Lipman, A. Mandryka, I. Shpilren and others. The works of contemporary Ukrainian scholars were also used in the writing of this article. A hermeneutic approach was used to conduct an objective analysis of the sources and literature outlined.

The scientific novelty of the study lies in the characterisation of the school and institutional forms of development of psychotechnics ideas in Ukrainian education. For the first time, psychotechnical research in Ukrainian schools in the 1920s and the first half of the 1930s and the psychotechnical activities of the Ukrainian Institute of Labour and the Ukrainian Research Institute of Pedagogy are presented in a generalised form.

Conclusions. In the 1920s and early 1930s, the ideas of psychotechnics – a psychological and pedagogical scientific and practical field whose tasks were professional orientation and professional selection of children and young people – were widespread in Ukrainian education and society. Psychotechnical research was carried out in schools and in the course of the activities of the Ukrainian Institute of Labour and the Ukrainian Scientific Research Institute of Pedagogy. After 1936, psychotechnics was banned in Soviet education due to changes in the state: the establishment of a totalitarian regime and the spread of repression.

Scientific research devoted to the content of psychotechnical studies and the identification of opportunities for using psychotechnical ideas in modern education is promising.

Keywords: psychotechnics, career guidance, professional selection, career guidance work in schools, psychotechnical studies.

Стаття надійшла до редакції 29.11.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Зайченко Н. І.**